

Tukihenkilö yhdyskuntapalvelun suorittajien apuna

HENRIK LINDERBORG

Kriminaalihuoltolaitoksen Iisalmen aluetoimistossa on ollut 1.9.2004 lähtien käynnissä tukipalvelukokeilu, joka päättyy syksyllä 2006. Kokeilu on tarkoitettu moniongelmaisten asiakkaiden tukemiseen yhdyskuntapalvelun suorittamisessa. Tavoitteena on lisätä palvelun suorittajien edellytyksiä suoriutua yhdyskuntapalvelusta niin, että keskeyttämisriski vähenee. Kokeilun avulla pyritään lisäämään rikosseuraamusasiakkaiden tasa-arvoisuutta tarjoamalla mahdollisuus yhdyskuntapalveluun sellaisillekin henkilöille, joille se ei ilman erityisiä tukitoimia olisi mahdollista esimerkiksi mielenterveysongelmien tai päihteiden käytön ja niihin liittyvien elämänhallinnan puutteiden takia.

Kokeilua varten Iisalmen aluetoimistoon on palkattu tukihenkilö. Tukihenkilön tehtäviin kuuluu palvelun suorittajan tukeminen ja auttaminen niin, että palvelu onnistuu. Tuen sisältö ja muoto vaihtelevat sen mukaan, mikä palvelun suorittajan elämäntilanne kokonaisuudessaan on.

Tässä artikkelissa kuvaan ja pohdin sitä, miten tukipalvelukokeilussa on onnistuttu ja millä tavalla siitä saatuja kokemuksia voidaan hyödyntää. Artikkelin pohjautuu tutkimukseen, jonka tein tukipalvelukokeilusta. Haastattelin tutkimusta varten kuutta tukipalvelussa mukana ollutta palvelun suorittajaa, kahta kokeilusta vastuussa ollutta kriminaalihuoltotyöntekijää sekä tukihenkilönä toiminutta työntekijää, jota tässä artikkelissa kutsutaan Ekoksi. Olen lisäksi käyttänyt aineistona työntekijöiden palvelun suorittajista täyttämää arviointilomakkeita. Tähän mennessä arviointilomakkeita on täytetty 15.

Kokeiluun on 31.7.2006 mennessä osallistunut yhteensä 28 asiakasta. Joillakin asiakkaista

on ollut useita palveluja samanaikaisesti. 17 asiakasta on suorittanut palveluksensa keskeytyksittä loppuun. Kaksi asiakasta on siirtynyt muuton takia toisen aluetoimiston kirjoihin ja jatkanut normaalissa palveluksessa. Viiden asiakkaan palvelu on keskeytynyt palvelurikkomuksen takia. Pääasiallinen syy keskeyttämisiin olivat päihdeongelmat (esiintyminen toistuvasti päihtyneenä palvelupaikalla tai palvelusta poisjäänti päihtymyksen takia). Kaksi keskeytystä palautettiin kuitenkin käräjäoikeudesta takaisin. Toinen palautetuista sai palveluksensa suoritettua loppuun. Toisen palvelu jatkuu vielä. Tuetussa palvelussa on vielä neljä henkilöä.

Tukipalvelukokeilussa mukana olleiden ikä on vaihdellut tasaisesti niin, että mukana on ollut henkilöitä 20-vuotiaista yli 60-vuotiaisiin. Asiakkaiden ongelmat ovat pääosin liittyneet päihteisiin (alkoholi tai alkoholi ja huumeet). Lisäksi usealla asiakkaalla on mainintoja mielenterveysongelmista ja puuttuvista sosiaalisista sekä elämänhallinnan taidoista ja näistä johtuvista vaikeuksista sopeutua normaalilla tavalla yhdyskuntapalveluun.

Useimmilla kokeilussa mukana olleista oli pidempiaikaista kokemusta työelämästä. Jotkut olivat olleet melko vastuullisissakin tehtävissä ennen päihteiden tuloa mukaan elämäntapaan. Päihteet ja siihen liittyvä elämäntapa olivat useimpien kohdalla syy siihen, että he olivat palvelun suorittamisen aikaan olleet jo pitkään työelämän ulkopuolella. Osa heistä oli eläkkeellä tai odotti eläkepäätöstä, osa eli työttömyyskorvauksen ja toimeentulotuen varassa. Vain yksi kokeilussa mukana olleista oli tilapäisesti työssä. Työpaikan hän oli saanut yhdyskuntapalvelussa osoittamansa kehityskelpoisuuden ansiosta.

Tukihenkilön merkitys palvelun suorittajien näkökulmasta

Tukihenkilön roolia kuvattiin haastatteluissa hyvin monipuoliseksi. Tukihenkilö oli kanssakulkija ja tukipylväs, johon saattoi luottaa ja jolle pystyi kertomaan arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa myös elämäntilanteeseen liittyvistä ongelmista luontevammin kuin virallisissa tapaamisissa rikinaalihuoltotyöntekijän kanssa. Tukihenkilön läsnäolo palvelupaikoilla ja työtehtäviin osallistuminen opastavassa ja ohjaavassa mielessä koettiin samalla mahdollisuutena kertoa tarpeen tulleen luontevassa, työtoimintaan liittyvässä vuorovaikutuksessa sellaisista asioista, joista puoleen tuntiin tai tuntiin rajatulla toimistotapaamisella ei välttämättä ehdi puhua.

Se on siinä koko ajan mukana, ett se ei oo sitä toimitossa tapaamista. Se on siinä vierellä niin että sitä juttua syntyy luonnostaan. (M55)

Tukihenkilö toimi monelle rohkaisijana ja valmentajana, joka auttoi palveluksen suorittajia löytämään itsestään piileviä voimavaroja. Tukihenkilö suoritti tässä roolissaan sosiaalityössä tuuksi tullutta empowerment-työtä, kuten seuraavasta kuvauksesta ilmenee:

Hän sano, että istuppas tuohon penkille niin nyt jutellaan ja sitten se ihan sillä tavalla motivoi tekemään. Kun minä sitten sanoin että en jaksa enää kun tämä on ihan mahotonta niin hän sano, että koeta nyt jaksaa vaan ja mennään nyt yhdyskuntapalveluun ja tehään tää päivä. (M35)

Edellä olevat esimerkit kuvaavat hyvin, mikä merkitys asiakassuhteen luonteella ja siinä syntyvällä vuorovaikutuksella on rangaistusten täytäntöönpanon kannalta. Onnistunut asiakassuhde ei synny pelkästään professionaalaisella ja teknisellä osaamisella. Siihen tarvitaan myös kykyä luontevaan vuorovaikutukseen. Se luo edellytykset luottamukselle, jota tarvitaan asiakkaan elämäntilanteen käsittelyyn. Vuorovaikutuksen luonteen merkitystä rikosseuraamusten täytäntöönpanossa on korostettu myös kansainvälisissä tutkimuksissa (Dowden & Andrews 2004).

Graig Dowdenin ja D. A. Andrewsin (2004, 212–214) mukaan hyvä vuorovaikutus luo perustan muilla interventioille, joita asiakkaan kohdalla suunnitellaan. Sue Rex (1999, 370–371) käyttää tässä yhteydessä nimitystä paneutuva ja välittävä vuorovaikutus, joka on tärkeää motivoita-

essa asiakkaita irtaantumaan rikollisesta elämäntavasta. Paneutuvassa ja välittävässä asiakassuhteessa tärkeää on työntekijän alusta lähtien osoittama henkilökohtainen paneutuminen, jota hän osoittaa neuvottelutaidoillaan.

Rexin edellä esittämät piirteet tulevat hyvin esiin haastateltavien kuvatessa tapaa, jolla tukihenkilö on heidän kanssaan vuorovaikutuksessa. Tukihenkilö esitetään kertomuksissa positiivisena hahmona ja paneutuvana kuulijana, jonka kanssa on helppo keskustella ja jonka koetaan aidosti välittävän asiakkaita. Tukihenkilö pystyi omalla esimerkillään avaamaan myönteisiä malleja siitä, kuinka elämää voi jäsentää eteenpäin.

Tukihenkilö vahvistaa samalla myönteistä elämänmuutosta, jonka useimmat palvelun suorittajat ovat käynnistäneet ja jota he yrittävät ylläpitää. Useille päihdekeskeistä elämäntapaa viettäneelle muutosprosessi ei ollut helppo. Sue Rexin (1999, 375) mielestä rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamisessa tärkeää on positiivisen palautteen antaminen. Tämä on erityisen tärkeää siksi, että rikolliseen elämäntapaan joutuneet ovat kokeneet monia epäonnistumisia elämässään. Rex puhuu tässä yhteydessä sosiaalisen käytöksen vahvistamisesta (reinforcing pro-social behavior), jonka pitäisi hänen mukaansa olla olennainen osa rikinaalihuoltotyötä. Tukihenkilön toiminta kuvattiin edellä esitetyn tapaisena vahvistamistyönä.

Se tsemppas ja motivoi että mitenkä paljon fiksumpi minä oon ilman amfetamiinia ja puhuttiin sit niistä vaaroista, mitä siihen sisältyi. Et siinä se on mua kanssa rohkaisut. Et jaksat vaan päivän kerrallaan. (M35)

Cristopher Trotter (1996) on kehittänyt rikinaalihuoltotyöhön ns. sosiaalistavan mallintamisen työmuodon (pro-social modelling), jota hän pitää tehokkaan asiakassuhteen perustana. Työntekijä toimii eräänlaisena positiivisena roolimallina ja asiakkaan työnohjaajana. Tukihenkilö kuvattiin myös eräänlaisena sosiaalisena mallina, johon samastuttiin tai jonka elämäntavasta saatiin ainakin jonkinlaista inspiaraatiota oman elämäntavan jäsentämiseen. Tukihenkilöä kuvattiin joko isähahmona, naapurin äijänä tai nuoriso-ohjaajana, joka osaa ottaa erilaiset ihmiset oikealla tavalla ja heitä kunnioittaen mutta samalla vaatimuksia asettaen.

Se ossoo ohjata minä sanon että kyllä pittää paljo kouluja käynyt ja elämää nähnyt että ossoa tuon homman sillain hoitaa ku Eko hoitaa. (M63)

Tukihenkilön ajasta kului paljon myös palvelutehtävien suunnitteluun sekä työhön opastukseen. Konkreettinen tukeminen ja opastaminen joskus kädestä pitäen palvelutehtävien suorittamiseen koettiin samalla eräässä haastattelussa osana psykososiaalista tukea.

Siinä tilanteessa missä minä olin, siinä oli kaikki vähäinenkin tuki tärkeää. Siinä tarvi tukea sen palvelun suorittamiseen ja samalla tuli myös se henkinen. Se oli siinä mukana koko ajan. (M55)

Tukihenkilön rooli voidaan tiivistää niin, että siinä korostui henkilökohtaisen vuorovaikutuksen kautta syntyvän tuen ja ohjauksen merkitys. Palvelun suorittajat kokivat tukihenkilön vahvistavan ja kannustavan heitä käyttäytymisen muutospyrkimyksessä ja sen ylläpitämisessä. Vuorovaikutus tukihenkilön kanssa koettiin tasavertaisena ja omaan arkeen liittyvänä. Tukihenkilö oli läsnä palvelupaikoilla osallistuen välillä itsekin palvelutehtäviin. Näin hänet koettiin yhdeksi muiden joukossa. Koska tukihenkilö auttaa ja ohjaa paikan päällä palvelutehtävien suunnittelussa ja räätälöinnissä sekä palveluaikataulujen laadinnassa, hänen kanssaan oli helpompaa päästä kontaktiin kuin kriminaalihuoltolaitoksen virallisemmassa kontekstissa toimivien työntekijöiden.

Tukihenkilön rooli kriminaalihuoltotyöntekijöiden näkökulmasta

Kriminaalihuoltotyöntekijöiden näkökulmasta tukihenkilön rooli esitettiin pääasiassa omaa työtä täydentävänä. Samalla tukihenkilötoiminta toi kuitenkin esiin niitä puutteita, jotka liittyivät asiakastyön kohdentamiseen. Työntekijät kokivat erityisen ongelmallisena sen, että yhdyskuntapalvelun vaatimien juridis-hallinnollisten tehtävien osuus on kasvanut. Aikaa on jäänyt yhä vähemmän paneutua ongelmallisten asiakkaiden tilanteisiin ja niiden vaatimien tukitoimien suunnitteluun. Kriminaalihuoltotyössä korostuu kontrollielementti, joka etäännyttää asiakkaita ja kriminaalihuoltotyöntekijöitä toisistaan.

Kontakti ei muodostu samalla lailla mikä on noussut tässä Ekon roolissa ihan alusta alkaen. Asiakkaat kokee meidät kuitenkin ehkä ennen kaikkea virkamiehinä. Tän tukihenkilön ne kokee kanssakulkijana eli tällaiselle kanssakulkijalle on luonnollisempaa ja läheisempää puhua omasta elämästään ja omasta elämäntilanteestaan samalla kielellä. (Kriminaalihuoltotyöntekijä)

Vaikka tukihenkilön ja kriminaalihuoltotyöntekijöiden roolit kuvattiinkin kaksijakoisina tuen ja kontrollin suhteen, on yhteistyö heidän välillään sujunut yleensä kitkatta. Tilanne saattaa kärjistyä silloin, kun ryhdytään tulkitsemaan palvelurikkomuksiin liittyviä kysymyksiä ja sitä, miten pitkälle niitä tulisi ymmärtää ja suhteuttaa asiakkaan tilanteeseen. Kriminaalihuoltotyöntekijät kokevat joskus saavansa ”pahan akan leiman” täytäntöönpanoon liittyvien juridis-hallinnollisten velvoitteidensa vuoksi eri tavalla kuin tukihenkilö, jonka rooli asiakkaiden silmissä on kuitenkin ennen kaikkea auttaja ja tukija.

On tässä tullut myös ristiriitoja. Me ollaan leikillämme sanottu, että Eko tietenkin on se hyvä työntekijä, joka on asiakkaan puolella. Kun joudutaan puuttumaan siihen toimeenpanoon, niin mehän ollaan tietenkin niitä pahoja akkoja. Siitä on keskusteltu niin tukihenkilön kuin jonkun asiakkaankin kanssa, että joudutaan tekemään niitä ikäviä ratkaisuja. Eko ei niitä pysty tekemään mutta hän on sitten velvollinen tuomaan meille niitä asioita, jos palvelussa sattuu jotain. (Kriminaalihuoltotyöntekijä)

Kriminaalihuoltotyöntekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa pohdittiin myös mahdollisuutta yhdistää tukihenkilön rooliin juridis-hallinnollisia täytäntöönpanotehtäviä ja niihin liittyviä kirjallisia töitä, mikäli toiminta vakinaistettaisiin ja sitä laajennettaisiin. Tämä nähtiin kuitenkin uhkana tukihenkilön kansanmiehen habitukselle, joka oli hänen saavuttamansa luottamuksen yksi keskeisin edellytys.

Jos siinä olisi joku kirjanoppinut niin jäisikö siitä sitten puuttumaan taas jotain, joka liittyy tähän arjen vuorovaikutukseen. Että jääkö sieltä kentältä sitten se roihu uupumaan niin, että se pysähtyy siihen kirjoituspöydän takaa tapahtuvaan vaikuttamiseen. Minä aattelen siltä kannalta, että onhan se heidän kannaltaan parempi, että siinä on kansanmies. (Kriminaalihuoltotyöntekijä)

Tukihenkilötoiminta työkäytäntöjen kehittämisen kannalta

Tukihenkilön rooli suunniteltiin aluksi sellaiseksi, että hän olisi vastannut lähinnä yksittäisten palvelun suorittajien tehtävien suunnittelusta, työn valvonnasta sekä siihen liittyvästä perehdyttämisestä ja ohjauksesta. Nämä tehtävät muodostivatkin tärkeän osan tukihenkilön työstä. Kokeilun aikana työ sai kuitenkin myös uusia, yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen kannalta mielen-

kiintoisia ulottuvuuksia. Yksi uusi työmuoto oli ryhmätyö ja siinä syntynyt vertaistuki, joka syntyi kriminaalihuoltotyöntekijöiden mukaan toiminnan oheistuotteena.

Alussahan me aloitettiin niin, että tukihenkilölle jäi aina yksi asiakas, mutta tähän ajautui pikkuhiljaa näihin ryhmiin. Asiakkailta on tullut palautetta nimenomaan siitä vertaistuesta tavallaan. Ei ne sitä sillä termillä kuvaa, mutta sen huomaa, miten ne huolehtii toisistaan, että semmonen ryhmääntyminen ja siitä nouseva toisista välittäminen siinä on selvästi havaittavissa. (Kriminaalihuoltotyöntekijä)

Tukihenkilön ohjaamissa ryhmissä keskustellaan ja pohditaan sellaisia kysymyksiä, joiden tiedetään olevan ongelmallisia, kuten päihdeiden käyttöä tai muita elämänhallintaan vaikuttavia ongelmia. Ryhmäläiset tukevat toisiaan jaksamaan ja huolehtimaan itsestään niin, että palvelu saadaan kunnialla loppuun suoritettua.

Tukihenkilön rooli on koettu tärkeäksi myös palvelupaikkojen saannin suhteen. Palvelupaikkojen saannin ja ylläpitämisen kannalta ongelmallista on ollut valvonnan ja ohjauksen järjestäminen. Palvelupaikan tarjoaja on yleensä velvollinen huolehtimaan tästä. Työntekijöiden käsitys on, että tukihenkilön olemassaolo on tuonut potentiaalisia palvelupaikkojen tarjoajia, jotka muuten eivät olisi olleet käytössä yhdyskuntapalvelun vaatiman työpanoksen vuoksi.

Mä luulen, että palvelupaikat mielellään ottaisi enemmänkin niitä suorittajia, mutta heilläkin on resurssipula siinä valvonnassa, ja nyt Eko on aika pitkälle hoitanut sen. Et kun ne antaa palvelupaikan ja tehtävät niin hän on periaatteessa hoitanut sen valvonnan ja työssä ohjaamisen ynnä muuta. Sehän helpottaa palvelupaikkaakin. Työt tulee tehtyä mutta he eivät joudu siitä vastaamaan. (Kriminaalihuoltotyöntekijä)

Tehokkaaksi työmuodoksi tukihenkilötoiminnassa osoittautui ennakoiva työ. Ennakoivalla työllä tarkoitetaan sitä, että tukihenkilö on tietoinen asiakkaan senhetkisestä tilanteesta ja pystyy ennakoimaan mahdolliset riskit jäädä pois palveluksesta. Tällöin hän pyrkii jo etukäteen puuttumaan tilanteeseen.

Toi ennakoiva työote oli siitä hyvä asia, minkä hän varmaan ihan itse suunnitteli ja teki, että hän varmisti edellisenä päivänä, että olet lähdössä siihen ja siihen aikaan ja tosiaan kattoi varsinkin niiden ryhmien kohdalla, että huomenna ollaan sitten paikalla. Ei meidän kriminaalihuoltotyöntekijöiden resurssit esimerkiksi yhdyskuntapalvelussa riitä semmoiseen. (Kriminaalihuoltotyöntekijä)

Kokeilun vaikutus palvelun suorittajien henkilökohtaiseen muutokseen

Esitän lopuksi vielä arviointilomakkeiden perusteella tehdyn yhteenvedon siitä, miten tukipalvelukokeilu on vaikuttanut palvelun suorittajien henkilökohtaiseen muutokseen ja kehitykseen. Muutosta on mitattu arviointilomakkeissa alkoholin käyttöön ja ajankäyttöön liittyvillä mittareilla sekä sillä, miten he arvioivat mahdollisuutensa elää rikoksiin syyllistymättä ja miten he uskovat selviytyvänsä tulevaisuudessa.

Päihdeiden käytössä on tapahtunut selkeää muutosta parempaan niiden kohdalla, jotka ovat suorittaneet palvelun loppuun (taulukko 1). Tämän on arvioitu olleen yhteydessä koko elämäntilanteen muutospyrkimykseen. Tuetulla yhdyskuntapalvelulla on ollut merkitystä erityisesti niiden kohdalla, jotka ovat pyrkineet jo pitkään eroon päihderiippuvuudesta ja siihen liittyvästä elämäntavasta. Varsinkin huumeriippuvaisen kohdalla tämä korostui. Arviointilomakkeiden avovastauksissa tuetun yhdyskuntapalvelun vaikutusta päihdeongelman muutokseen kuvattiin mm. seuraavasti:

Yhdyskuntapalvelun myötä päihdeiden käyttö on vähentynyt, josta on seurannut positiivinen oravanpyörä. Lapset ovat käyneet enemmän isänsä luona, kun tämä on ollut selvin päin. Siitä on seurannut hyvä olo, jonka ansiosta ei ole tarvinnut juoda niin paljon. Se taas on vaikuttanut myönteisesti yhdyskuntapalvelusta suoriutumiseen.

Lomakkeissa neljän päihdetilanteen arveltiin olevan ennallaan palvelun loppuessa. Kaksi heistä oli saanut huomautuksen palvelurikkomuksesta, jota he eivät kuitenkaan olleet toistaneet. He olivat pystyneet pitämään päihdeongelmansa kurissa loppuajan niin, ettei uusia palvelurikkomuksia esiintynyt. Yhdestä todettiin, että hänellä ei ole päihdeiden käytön suhteen muutosmotivaatiota. Hän on kuitenkin pystynyt pitämään juomisen kurissa niin, että uusia rattijuopumustuomioita ei ole tullut eikä hänen palveluksestaan ole huomautettavaa. Tukihenkilön ja työntekijöiden arvion mukaan päihdeongelma on kuitenkin selkeästi olemassa. Yhden asiakkaan kohdalla päihdeongelman ennallaan olemisen luonteesta ja sen ilmenemisestä palvelupaikalla ei ollut mainintaa.

Päihdeongelman muutos on selkeästi yhteydessä myös ajankäytön suunnitelmallisuuteen (taulukko 2). Yli puolella arjen ajankäytössä oli tapahtunut muutos parempaan suuntaan. Päihdei-

Taulukko 1. Muutos päihteiden käytössä

Yhdyskunta- palvelun suoritus	Muutos parempaan	Ennallaan	Muutos huonompaan
keskeytti			1
suoritti loppuun	10	4	

Taulukko 2. Muutokset ajankäytössä

Yhdyskunta- palvelun suoritus	Muutos parempaan	Ennallaan	Muutos huonompaan
keskeytti			1
suoritti loppuun	8	6	

Taulukko 3. Muutos suhtautumisessa rikollisuuteen

Yhdyskunta- palvelun suoritus	Muutos parempaan	Ennallaan	Muutos huonompaan
keskeytti		1	
suoritti loppuun	12	2	

Taulukko 4. Usko omiin mahdollisuuksiin selviytyä elämässä

Yhdyskunta- palvelun suoritus	Lisääntynyt	Ennallaan	Vähentynyt
keskeytti		1	
suoritti loppuun	10	4	

den käytön vähentäminen tai useimmissa tapauksissa lopettaminen oli tuonut kokeiluun osallistuneiden päiviin uudenlaista rytmiä ja jäntevyyttä. Yhdessä yhdyskuntapalvelun suorittamisen kanssa asiakkaat kokivat arjen rutiinit turvallisuutta ja jatkuvuutta tarjoavina.

Useat palvelun suorittajat olivat olleet pidem-

män aikaa palkkatyöhön kuuluvan elämänmuodon ulkopuolella. Useat heistä kertoivat tästä johdosta turhautuneisuudesta, jonka johdosta he kokivat elämän vähemmän mielekkäänä. Monelle yhdyskuntapalvelu ja sen aikana käydyt keskustelut toivatkin uudenlaista merkitystä elämään. Mielenterveysongelmista kärsivät asiakkaat olivat saaneet sitä kautta apua myös masennukseensa ja turhuuden kokemukseensa. Välit perheenjäseniin olivat parantuneet ja yleinen aktiivisuuden taso arkielämän askareiden suorittamisessa oli lisääntynyt. Tämä puolestaan lisäsi elämän hallinnan tunnetta, kuten seuraavasta arviointilomakkeen tekstikatkelmasta ilmenee:

Palvelun suorittaja on kuntoutustuella eli käytännössä odottaa eläkepäätöstä. Hän kertoo saaneensa arkeensa rytmitystä yhdyskuntapalvelun aikana, herää aamuisin aiemmin kuin ennen. Palveluksen suorittaja on virkistynyt yhdyskuntapalvelun aikana tekemään ”miesten” hommia sukulaisilleen, mm. polttopuita tekemällä ja ruohoa leikkaamalla ja perunan nostoon osallistumalla. Näihin töihin suku on kannustanut tarttumaan myös yhdyskuntapalvelun suorittamisen jälkeen, jotta kunto ja ajankäyttö säilyisi hyvänä

Ajankäytön arveltiin kuuden kohdalla olevan ennallaan. Kaksi näistä oli eläkkeellä. Muiden kohdalla todetaan kuitenkin, että arjen ajankäyttö on joka tapauksessa selkeästi jäsentyneempää kuin aikaisemmin.

Palvelun suorittajien käsitykset omista mahdollisuuksista tulevaisuuden suhteen olivat myös muuttuneet myönteisimmiksi. Myös tällä on arviointilomakkeen mukaan selvä yhteys siihen, miten palvelu on sujunut ja millaiseksi elämäntilanne yleensä on muuttunut. Suhtautumisessa rikollisuuteen valtaosassa arvioinneista korostettiin, kuinka asiakkaat halusivat välttää vaikeuksia (taulukko 3).

Onnistumisen tunteet palvelusta suoriutumista sekä lähipiirin myönteinen palaute loivat yleisemminkin uskoa omiin elämän mahdollisuuksiin (taulukko 4).

Joillain palvelun suorittajilla oli suunnitelmia työn ja koulutuksen suhteen. Osa suunnitteli ajokortin uudelleen hakemista. Suunnitelmat oman elämän suhteen liittyivät pääsääntöisesti arjen ja kotielämän hallintaan ja suhteiden parantamiseen lähiomaisten kanssa. Tässä oli edistytty ja tämä rohkaisi jatkamaan positiivista kehitystä.

Hänellä on herännyt ajatuksia opiskeluun hakeutumisesta ja hän on ottanut enemmän vastuuta kotitöistä ja

lastenhoidosta. Asunnon remontointia on suunnitellut vuokranantajan kanssa ja tarkoitus on itse maalaila ja vaihtaa muovimatot.

Pohdintaa

Tukipalvelukokeilu on lähestymässä loppuaan. Haastattelututkimuksen ja arviointilomakkeista saatuun tietoon perusteella voidaan sanoa, että kokeilussa on saavutettu sille asetetut tavoitteet hyvin. Kokeilussa mukana olleet asiakkaat ovat saaneet sen kautta mahdollisuuden suorittaa rangaistuksensa yhdyskuntapalveluna. Tämä mahdollisuus on tukenut asiakkaiden kohdalla positiivista elämänmuutosta, jota he ovat yrittäneet käynnistää ja ylläpitää.

Tukipalveluun kuuluvan tukihenkilön rooli on ollut tässä prosessissa keskeinen. Asiakkaat ovat olleet moniongelmaisia ja intensiivistä asiakastyötä vaativia. Joillakin asiakkailla on ollut vaikeuksia jopa arkielämän perustaitojen hallitsemisessa. Tämä on näkynyt tukihenkilön työssä, joka on ollut hyvin moninaista.

Tukipalvelukokeilu on nostanut esiin sellaisia työmuotoja ja toimintatapoja, joiden edelleen kehittämistä ja selvittämistä kannattaisi harkita.

Palvelupaikkojen saatavuus ja pysyvyys on yhdyskuntapalvelun kannalta keskeinen kysymys. Kunta- ja valtiosektorilla saattaa olla paljon sellaista potentiaalia, jota kannattaisi selvittää palvelupaikkojen saatavuuden mielessä. Iisalmen tukipalvelukokeilussa yhtenä palvelupaikkana oli Otenmäen vanha asevarikko, jonka purkutöistä vastuussa oli Iisalmen tekninen virasto. Tukipalvelukokeilu mahdollisti tämän palvelupaikan käyttöön oton, koska vastuu perehdyttämisestä, työn ohjaamisesta ja valvonnasta oli Kriminaalihoitolaitoksen aluetoimistolla (käytännössä tukihenkilöllä).

Tukipalvelukokeilu synnytti myös ikään kuin vahingossa tehokkaaksi osoittautuneen työmuodon. Tukihenkilön toimintaa oli alussa ajateltu yksilölliseksi tueksi, niin että tukihenkilö työskentelee case work -tyyppisesti kunkin asiakkaan kanssa. Tietyt palvelupaikat loivat kuitenkin ajatuksen ryhmämuotoisesta työskentelystä, joka osoittautui toimivaksi sekä käytännön järjestelyjen että tuen osalta. Ryhmä toimi tukihenkilön johdolla viiteryhmänä ja samalla vertaistukea palvelun suorittajille.

Palvelupaikkojen saatavuus ja siellä tapahtu-

va valvonta ja muu ohjaus täytäntöönpanon tar koittamassa mielessä herättävät toisen yhdyskuntaseuraamuksen kannalta keskeisen kysymyksen. Kuinka paljon ja millaisten asiakkaiden kohdalla tarvitaan enemmän vuorovaikutuksellista motiivointi- ja rohkaisutyötä ja kuinka se tulisi työ- jaollisesti organisoida. Tukihenkilökokeilu on ainakin Iisalmissa nostanut esiin tämän työn tarpeen. Tähän mennessä tätä kysymystä ei kuitenkaan ole tarpeeksi pohdittu. Iisalmen aluetoimistossa yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanossa ei tällä hetkellä ole sellaisia resursseja, joita tarvitaan vaikeimpien asiakkaiden ohjaamiseen ja tukemiseen yhdyskuntapalvelun loppuun suorittamiseksi. On oletettavaa, että tämä ongelma ilmenee myös muissa aluetoimistoissa. Tukihenkilökokeilu on nostanut esiin vuorovaikutuksellisen työn suuremman tarpeen varsinkin sellaisten asiakkaiden kohdalla, joilla on pitkäaikainen päihdeongelma, joka on usein yhdistynyt mielen- terveyden ja elämäntilanteen ongelmiin.

Koko rikosseuraamusalaa koskevana suurempana kysymyksenä voidaan pitää sitä, kuinka paljon täytäntöönpanotyöhön tulisi yleensä sisällyttää erilaisia kuntouttavia ja integroivia elementtejä ja millaisia työkäytäntöjä se edellyttäisi. Yleinen suuntaus viime vuosina julkisella sektorilla on ollut managerialistisen ohjauksen lisääntyminen ja tähän liittyvät tehokkuusvaatimukset. Rikosseuraamusalalla tämä on useissa maissa näkynyt kontrollielementtien kasvuna sekä vaatimuksina tehostaa seuraamusten rankaisuutta. Tämä on johtanut siihen, että sosiaalityölle tyypillisten työkäytäntöjen osuutta on pyritty seuraamuksista vähentämään. (Ks. esim. Sparrow & al. 2002; Worrall & Hoy 2005.)

Sosiaalisen tuen tarve on kuitenkin viime vuosina kasvanut asiakaskunnan ongelmien muuttuessa yhä vaikeammiksi. Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukitoimien yhteensovittamista pohtineen komitean mietinnössä todetaan mm., että seuraamusjärjestelmää pitää kehittää sisällöllisesti sellaiseksi, että sen avulla voidaan tukea yrityksiä irtaantua rikollisesta elämäntavasta (Rikoksettomaan elämäntilanteeseen, 2001).

Iisalmen tukipalvelukokeilu on osoittanut konkreettisesti sen, millaisiin sosiaalisiin ongelmiin täytäntöönpanotyössä törmätään. Samalla kokeilu on osoittanut sen, millaisiin ristiriitoihin tuen ja kontrollin yhdistämisessä saatetaan joutua. Kuinka pitkälle voidaan mennä yksittäisen asiakkaan elämäntilanteen ymmärtämisessä

ilman, että täytöntöönpanon uskottavuus ja vakuuttavuus kärsivät.

Edellä on nostettu esiin vain muutamia niistä kysymyksistä, joita tukipalvelukokeilu on nostanut. Tässä vaiheessa voidaan kuitenkin sanoa, että tukipalvelun kaltaisella työllä on todennäköisesti myös laajempaa tarvetta yhdyskuntapalvelun ja mahdollisesti laajemminkin yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisessä. Olisi kuitenkin syytä selvittää, miten paljon resursseja asiakkai-

den kohdalla käytetään esimerkiksi ennakoivaan ja paneutuvaan työotteeseen ilman, että muodollinen täytöntöönpano kärsii. Tässä yhteydessä tulisi pohtia myös sitä, miten tukimuoto voisi kuitenkin olla tarpeeksi neutraalia ilman, että sen uskottavuus sellaisenaan kärsisi. Nythän tukipalvelukokeilu on ehkä liiaksikin sidottu tietyn henkilön persoonallisiin ominaisuuksiin, jotka ovat luoneet edellytykset onnistuneelle vuorovaikutukselle.

KIRJALLISUUS

- DOWDEN, GRAIG & ANDREWS, D. A.: The Importance of Staff Practice in Delivering Effective Correctional Treatment: A Meta-Analytic Review of Core Correctional Practice. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 48 (2004): 2, 203–214
- REX, SUE: Desistance from Offending: Experiences of Probation. *The Howard Journal of Criminal Justice* 33 (1999): 3, 311–325
- RIKOKSETTOMAAN ELÄMÄNHALLINTAAN. Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukitoimien yhteensovittamista pohtineen komitean mietintö. Komi-

teanmietintö 2001:2. Helsinki: Oikeusministeriö, 2001

- SPARROW, P. & BROOKS, G. & WEBB, D.: National Standards for the Probation Service. *Managing Post-Fordist Penalty. The Howard Journal of Criminal Justice* 41 (2002): 1, 27–40
- TROTTER, CRISTOPHER: The impact of different supervision practices on community corrections. *Australian and New Zealand Journal of Criminology* 28 (1996): 2, 29–46
- WORRALL, ANNE & HOY, CLARE: Punishment in the Community. *Managing Offenders, making Choices*. (2nd edition.) Cullompton: Willan, 2005.